

Jørgen Elklit

Model og virkelighed

Den økologiske fejlslutning

I kølvandet på Robinsons klassiske artikel om økologiske korrelationer og individuel adfærd (Robinson, 1950) voksede forståelsen for den økologiske fejlslutning. Herved forstås man jo den variant af en fejlslutning mellem analytiske niveauer, hvor man ud fra statistiske sammenhænge mellem fordelinger inden for afgrænsede geografiske områder udtaler sig om, hvorledes de tilsvarende sammenhænge er – eller har været – på det individuelle plan. Dvs. man udtaler sig om de enkelte vælgere eller andre, der udgør det pågældende områdes befolkning, på baggrund af den officielle statistik på områdeniveauet – for eksempel altså valgstatistikken.

Den erkendelsesproces, som Robinsons artikel satte i gang, bredte sig i løbet af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne, således at det fra midten af 1960'erne var almindeligt tankegods. Min egen introduktion til emnet var således Erik Rasmussens kompendier om det politiske system, specielt designet for historiestuderende, som er dateret juni 1965 (Rasmussen, 1965).

Større udbredelse fik tankegangen her i landet dog nok med en artikel af Mogens N. Pedersen i 1967 i tidsskriftet *Historie* (Pedersen, 1967). Heri belærte han overbevisende og klart Aksel Lassen – men også os andre – om de basale logiske problemer, man løber ind i, dels når man slutter fra valgenes nettobevægelser til de bagvedliggende bruttobevægelser, dels når man i det hele taget bruger valgstatistik af aggregeret art til at sige noget om de enkelte vælgere eller vælgergruppers adfærd ved valgene. Og det var netop, hvad Aksel Lassen – som var politisk journalist af profession, og talsamler af lidenskab – havde gjort, blandt andet i bogen *Vælgere på vandring* (Lassen, 1967).

Med denne artikel af Mogens N. Pedersen blev den opfattelse kanoniseret i samtidens danske statskundskab med tilgrænsende faglige miljøer, at det er yderst uheldigt at begå niveaufejlslutninger og tilslørende for sand indsigt at forlade sig på nettotal, hvis man vil sige noget om vælgernes vandring mellem partierne. Og derfor overrasker det mig, at netop den artikel, der er så central for det problem, præses har taget op her, ikke findes i litteraturlisten. Jeg ved udmærket, at præses ikke er enig i Mogens N. Pedersens konklusioner, men jeg synes nok, at det havde været på sin plads at medtage den første sammenhængende danske drøftelse af dette problem – om ikke af andre grunde, så i hvert fald af videnskabs-historiske – og så også for at få lejlighed til at diskutere Mogens N. Pedersens synspunkter!

Som sagt bredte dette syn på økologisk inferens sig hurtigt, og derfor genfindes det i megen litteratur fra den følgende halve snes år, som heller ikke indgår i litteraturlisten. Jeg skal nøjes med at erindre om Borres og Stehouwers første bog (Borre og Stehouwer, 1968), Redders, Siunes og Tonsgaards metodebog (Redder,

Jørgen Elklit

Model og virkelighed

Den økologiske fejlslutning

I kølvandet på Robinsons klassiske artikel om økologiske korrelationer og individuel adfærd (Robinson, 1950) voksede forståelsen for den økologiske fejlslutning. Herved forstås man jo den variant af en fejlslutning mellem analytiske niveauer, hvor man ud fra statistiske sammenhænge mellem fordelinger inden for afgrænsede geografiske områder udtaler sig om, hvorledes de tilsvarende sammenhænge er – eller har været – på det individuelle plan. Dvs. man udtaler sig om de enkelte vælgere eller andre, der udgør det pågældende områdes befolkning, på baggrund af den officielle statistik på områdeniveauet – for eksempel altså valgstatistikken.

Den erkendelsesproces, som Robinsons artikel satte i gang, bredte sig i løbet af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne, således at det fra midten af 1960'erne var almindeligt tankegods. Min egen introduktion til emnet var således Erik Rasmussens kompendier om det politiske system, specielt designet for historiestuderende, som er dateret juni 1965 (Rasmussen, 1965).

Større udbredelse fik tankegangen her i landet dog nok med en artikel af Mogens N. Pedersen i 1967 i tidsskriftet *Historie* (Pedersen, 1967). Heri belærte han overbevisende og klart Aksel Lassen – men også os andre – om de basale logiske problemer, man løber ind i, dels når man slutter fra valgenes nettobevægelser til de bagvedliggende bruttobevægelser, dels når man i det hele taget bruger valgstatistik af aggregeret art til at sige noget om de enkelte vælgere eller vælgergruppers adfærd ved valgene. Og det var netop, hvad Aksel Lassen – som var politisk journalist af profession, og talsamler af lidenskab – havde gjort, blandt andet i bogen *Vælgere på vandring* (Lassen, 1967).

Med denne artikel af Mogens N. Pedersen blev den opfattelse kanoniseret i samtidens danske statskundskab med tilgrænsende faglige miljøer, at det er yderst uheldigt at begå niveaufejlslutninger og tilslørende for sand indsigt at forlade sig på nettotal, hvis man vil sige noget om vælgernes vandring mellem partierne. Og derfor overrasker det mig, at netop den artikel, der er så central for det problem, præsens har taget op her, ikke findes i litteraturlisten. Jeg ved udmærket, at præsens ikke er enig i Mogens N. Pedersens konklusioner, men jeg synes nok, at det havde været på sin plads at medtage den første sammenhængende danske drøftelse af dette problem – om ikke af andre grunde, så i hvert fald af videnskabs-historiske – og så også for at få lejlighed til at diskutere Mogens N. Pedersens synspunkter!

Som sagt bredte dette syn på økologisk inferens sig hurtigt, og derfor genfindes det i megen litteratur fra den følgende halve snes år, som heller ikke indgår i litteraturlisten. Jeg skal nøjes med at erindre om Borres og Stehouwers første bog (Borre og Stehouwer, 1968), Redders, Siunes og Tonsgaards metodebog (Redder,

Siune og Tonsgaard, 1970) og et notat af Ole P. Kristensen om niveaufejlslutning (Kristensen, 1975)

Det er min opfattelse, at det grundlæggende *logiske* problem, som disse og andre faglige arbejder på forskellig måde har bearbejdet, ikke er blevet løst med dagens disputats. Netop fordi der er tale om et logisk problem, kan det kun løses ad logisk vej – hvis det overhovedet kan løses – og ikke via en eller anden model – uanset hvor god denne er.

Præses selv gør ikke meget ud af det, men jeg har dog bemærket – og med glæde – at han faktisk heller ikke siger noget i den retning. Han lader stort set det logiske problem passe sig selv og går bevidst og målrettet videre til det, han anser for mere frugtbart, nemlig at finde en måde at krydse den kløft på, der er mellem vort ønske om at vide noget om individuel adfærd og så de data, vi har til rådighed på det aggregerede niveau. Her er præses i god overensstemmelse med den retning inden for den nyeste matematisk-statistiske valgforskning, der *partout* vil bruge sin matematiske kunnen og de stedse voksende edb-mæssige muligheder til noget konstruktivt.

Den samme bestræbelse så man i en oversigtsartikel fra 1981 af historikeren Johan Peter Noack (Noack, 1981), der heller ikke er medtaget i litteraturlisten. Jeg tror i øvrigt, at et af de fælles udgangspunkter for præses og Noack er den form for frustration over for den økologiske fejlslutning, som vi vist alle af og til har følt: valgtallene kan være så klare, og hele den politiske udvikling omkring valgene så entydig, at det er frygtelig irriterende ikke at måtte – af rent metodiske grunde – sige, at for eksempel et partis fremgang især skyldes tilgang af utilfredse arbejdsvælgere fra et andet af partierne – når man nu tror, at det faktisk er den rigtige forklaring. Der er nogle situationer, der er så entydige, at det kræver en meget høj moral at holde fast i, at der er et logisk-analytisk problem, og at man ikke kan sige noget – i hvert fald ikke noget, der er videnskabeligt bindende.

Her er det så, at præses ikke har kunnet holde sig, men har villet bruge sin kompetence inden for matematisk statistik og edb. Det er naturligvis udmærket. Og i særdeleshed er det udmærket, når der – så vidt jeg da kan skønne, men her støtter jeg mig blandt andet på den ærede første officielle opponents bemærkninger – er tale om en kvalitativ forbedring i den måde, hvorpå man forsøger at sætte over den logiske kløft, jeg talte om før.

Andre forsøg i den retning – her tænker jeg blandt andet på Leif Lewin og hans medarbejdere (Lewin *et al.*, 1972) – har ikke benyttet sig af en så avanceret og nyskabende fremgangsmåde som præses, hvis løsningsforslag derfor forekommer bedre, også på grund af en begrænsning i antallet af rent statistiske forudsætninger, der opereres med, og på grund af en velsagtens lidt større realisme med hensyn til disse forudsætninger. Og så er det meget væsentligt, at der arbejdes med bevidste forsøg på at validere denne model, altså at vise, at den kommer frem til resultater, hvis gyldighed man kan have tiltro til.

Valideringsproblematikken som det centrale problem

Et helt centralt element i vurderingen af en sådan model er altså valideringen, dvs. spørgsmålet om, hvorvidt der kan findes anden information, andre data og

andre resultater, som man har en høj grad af tiltro til, og som peger i samme retning – helst naturligvis stemmer nøje overens med – de resultater, som anvendelse af modellen fører frem til.

Når der ses på så lang en periode, som tilfældet er her, så siger det vist sig selv, at validering i de kronologiske yderpunkter er særligt interessant; validering dér, gør det nemmere også at sige noget om forholdene midt i perioden. Her synes jeg, at præses svigter sine læsere, idet han stort set samler sin valideringsdiskussion omkring valget i 1973, altså i den ene ende af det tidsmæssige forløb.

At han også bruger det absolut mest specielle valg i hele perioden som grundlag for disse drøftelser, ved jeg ikke, om er en god eller en dårlig idé. Særlig repræsentativt kan det jo ikke være, men måske er begrundelsen, at det er så specielt, at det netop af den grund kan siges at være særligt velegnet til et valideringsforsøg, fordi det var præget af flere og anderledes bevægelser mellem partierne, end man ellers har set i nyere dansk politisk historie?

Når jeg gerne vil tale lidt mere om valideringsproblemerne, så er forklaringen, at det fører ind på appendikserne 2 og 3, hvor afhandlingens substantielle resultater fremlægges. Og det vil jo nok være sådan, at disse to appendikser indeholder de resultater, som især vil interessere de af afhandlingens læsere og brugere, som kun i mere begrænset omfang har mulighed for at udnytte bogens matematisk-statistiske resultater.

I de to appendikser kan man slå op og se resultaterne af samtlige de mange estimationer af vælgernes bevægelser mellem partierne samt de sociale klassers medlemmers partivalg, som følger af den af præses fremlagte metode til økologisk inferens.

Hvis man kan have tillid til metoden, er det en guldgrube af information, der er samlet her, og derfor er det yderst rimeligt, at præses har ladet det indgå som en del af sit arbejde. Det betyder også, at diskussionen af valideringen må knyttes tæt sammen med diskussionen om anvendeligheden – ikke bare af modellen, men også af alle de mange fremregninger, der er præsenteret på siderne 143-210.

Jeg tror, det er vigtigt at være opmærksom på, at en model for økologisk inferens – hvis mål altså er slutninger til det individuelle niveau – kun kan valideres på dette niveau. Og i praksis vil det naturligvis sige med data fra interviewundersøgelser, hvor enkeltvælgere er blevet spurgt om de samme ting, som modellen intenderer at udtale sig om.

Det er vel også grunden til, at ikke mindre end fire forskellige interviewundersøgelser omkring valget i 1973 er blevet brugt. Men jeg kan ikke forstå, at der er blevet fokuseret så meget på netop dette valg. En række andre interviewundersøgelser af valgene i 1970'erne kunne og burde også have været inddraget. Jeg skal nøjes med at henvise til en enkelt bog – *Vælgere i 70'erne* (Borre *et al.*, 1976) – der faktisk giver et væsentligt mere righoldigt materiale til validering af modellens egnethed til økologisk inferens ved forskellige slags valg – hvorved jeg mener valg med forskellige udviklingsforløb for partierne – end det, præses har ladet sig nøje med.

Man kunne også spørge, om det ikke havde været en god idé, om præses havde ladet foranstalte en eller flere specialdesignede interviewundersøgelser, der

kunne have givet ham nogle af de oplysninger på det individuelle niveau, som han kunne have haft behov for i sin valideringsdiskussion?

Det er imidlertid ikke nødvendigt, for der er jo siden 1970 lavet en række interviewundersøgelser her i landet – og her ved instituttet – som det havde været overordentlig oplagt at bruge til at undersøge, om præses' model kommer til samme resultat med hensyn til skønnene over de sociale klassers partivalg og vandringerne mellem partierne. Det sidste kan dog ind imellem være lidt problematisk, fordi nogle af disse undersøgelser ikke er panelundersøgelser og derfor nøjes med såkaldt *recall*-data om partiskift. Jeg synes under alle omstændigheder, at det er en skam, at præses ikke har brugt dette righoldige materiale, som er indsamlet ved forskellige valg, med forskellige metoder, og enten som repræsentative stikprøver eller lokalt afgrænsede totalundersøgelser.

Den ene af de to undersøgelser, der bruges i valideringsdiskussionen omkring 1973-valget med hensyn til vandringerne mellem partierne, er oven i købet den dårligste af de forskellige landsdækkende, mere videnskabeligt anlagte undersøgelser. Det skyldes, at den som det tredje træk på et panel fra 1971 dels var ret lille, dels helt klart havde problemer med repræsentativiteten. Præses har foretaget forskellige vejninger for at komme ud over nogle af disse problemer, men man savner i høj grad i afhandlingen en diskussion af kvaliteten af det materiale, som de her fremregnede estimater prøves imod, og som bruges i den centrale valideringsdiskussion. Jeg synes, at det repræsenterer et væsentligt problem, som ikke på nuværende tidspunkt er tacklet tilfredsstillende.

Det var altså valideringsdiskussionen i den ene ende af perioden. Spørgsmålet er så, hvorledes det ser ud i den anden ende, i periodens begyndelse i 1920? Man kan nemt argumentere for, at begyndelsen af perioden er ikke så lidt vanskeligere at have at gøre med i denne forbindelse. Spørgsmålet er imidlertid, om en fremskrivning af resultater fra slutningen af 1890'erne – hvor der jo ikke var hemmelig afstemning – kunne have hjulpet, når forholdene jo dengang gennemgående var mere stabile end nu. Mine egne undersøgelser fra perioden lige før århundredskiftet peger faktisk i retning af, at for eksempel tabel 1B på side 188 har meget for sig – den stemmer i hvert fald udmærket overens med en fremskrivning af nogle af de tendenser, der for individuelle vælgere kan konstateres for anden halvdel af 1890'erne. Jeg ved udmærket, at det ikke i sig selv kan være en validering, men det er dog interessant, at der ikke er modstrid med fremskrevne individniveaureultater fra – sådan cirka (!) – samme periode.

Det var lidt om de to kronologiske yderpunkter. Måske er det nok så interessant at se på perioden ind imellem, hvor langt de fleste valg jo ligger?

Jeg vil nu godt begynde med et par eksempler, som alle sikkert mener at kende udmærket. Det første er bevægelserne mellem Socialdemokratiet og DKP lige efter besættelsen – altså ved valgene i 1945 og 1947. Alle mener jo at vide, at valget i 1945 var præget af en massiv overgang fra Socialdemokratiet til DKP på grund af den nimbus, der dengang stod omkring kommunisterne på grund af indsatsen under krigen – og den tilsvarende utilfredshed med de socialdemokratiske samarbejdspolitikere – beundringen eller medfølelsen med det sovjetiske folk, ønsket om at prøve noget nyt, og hvad der nu ellers blandede sig i det af bevæggrunde.

Præses trækker selv dette eksempel frem på side 89, med de 7,8 pct. af samtlige vælgere, der skiftede fra Socialdemokratiet til DKP, jfr. tabel 8A på side 157. Et mere detaljeret billede får man imidlertid ved at se på C- og D-tabellerne på den følgende side – altså side 158 – der viser henholdsvis sammensætningen af kommunisternes 1945-vælgere efter adfærd i 1943 og for eksempel 1943-socialdemokraternes adfærd i 1945, med en overgang af ikke mindre end 22,2 pct. til DKP. C-tabellen bekræfter dette billede ved at vise en sammensætning af det kommunistiske vælgerkorps, bestående af $\frac{3}{4}$ tidligere socialdemokrater, 11 pct. førstegangsvælgere og – som den tredje gruppe af nogen betydning – 6,7 pct. tidligere konservative. Med kendskab til tidens stemninger virker dette sidste yderst troligt, og det medvirker derfor til indtrykket af, at forholdene i 1945 er fanget godt op med den foreliggende model.

Går vi videre til 1947-tallene, holder dette indtryk sig – i hvert fald, når man har fået korrigeret for, at A- og B-tabellerne på side 159 er blevet byttet om.

Jeg foretrækker selv tabel 9D på side 160. Her fremgår det, at halvdelen af kommunisternes 1945-vælgere nu søgte tilbage til Socialdemokratiet – og nogle til de konservative – medens 41,8 pct. var stabile. Set under 1947-synsvinklen fremgår udvekslingen mellem de to partier af det øverste venstre hjørne i tabel 9C på samme side, og det ses, at der fortsat var bevægelser frem og tilbage.

Jeg er i øvrigt helt uenig i præses' synspunkt, at man har nok så megen glæde af nettotallene for partiernes bevægelser som af bruttotallene. Det er en gammel diskussion, som der ikke er grund til at tage op igen. Efter min opfattelse er det indiskutabelt, at man får langt det mest informative billede, når man tager hensyn til alle bevægelserne – og begge veje – og ikke kun til nettoresultatet.

Jeg ved naturligvis godt, hvad begrundelsen for præses' synspunkt er. Det er, at det ikke er lykkedes ham at komme en bestemt skavank ved modellen til livs. Det er en skavank, der i hvert fald i nogle tilfælde resulterer i for høje estimater for bevægelser mellem partier, der hører til i samme ende af den vigtige by-land-dimension, som for eksempel Socialdemokratiet og kommunisterne i 1945. Hvis modellens skøn over bevægelserne mellem de to partier begge veje er for høje – hvorfor og hvor meget vides dog ikke – så er det naturligvis muligt at tage toppen af denne fejkilde ved at trække dem fra hinanden – så bliver differencen jo ikke i samme omfang belastet af denne fejl, selvom man ikke kan vide, om den bliver elimineret. Til gengæld mister resultaterne tilsvarende i interesse.

Når jeg et øjeblik også gerne vil se på valget i 1943, vil jeg derfor foretrække tabel 7D på side 156. Den viser, hvorledes partiernes vælgerkorps fra 1939 fordelte sig ved dette valg, hvor kommunisterne ikke stillede op, hvad Slesvigsk Parti i Sønderjylland i øvrigt heller ikke gjorde. For DKP er overgangen til Socialdemokratiet massiv. Det kan måske overraske nogle, og især hvis man erindrings sig kommunisternes syn på Socialdemokratiet igennem 1930'erne og omkring vedtagelsen af den såkaldte »kommunistlov« i 1941? Men hvad skulle de pågældende ellers stemme på, hvis de ville følge parolen om alle mand af hus for at bekende sig til anti-nazistiske – eventuelt også demokratiske og danske – styreformere? Der var dog flere end gennemsnitligt, der ikke stemte, blandt de tidligere kommunistiske vælgere – 16,9 i forhold til 11,8 pct. – og den mulighed, som tredjeflest valgte, var

at stemme konservativt. Det er et mønster, der svarer til det, vi allerede har set for valgene umiddelbart efter krigen. Det er tillidsvækkende, men det er også værd at hæfte sig ved, at der er tale om bevægelser mellem bypartier, hvor modellen sandsynligvis giver for høje estimater.

Når vi nu er ved denne tabel 7D på side 156, vil jeg godt *en passant* vende opmærksomheden mod Slesvigsk Parti – det tyske mindretals parti – som heller ikke stillede op ved valget i 1943. Der var efter modellens udregninger ikke mindre end 60 pct. af Slesvigsk Partis 1939-vælgere, der ikke stemte i 1943, hvor partiet altså ikke stillede op. Det virker yderst sandsynligt, og det samme gør det måske (?) også, at en så væsentlig del som 22,4 pct. skulle være gået til Socialdemokratiet. Og at den tredjemest valgte mulighed derefter er nazisterne, er der vel heller ikke nogen grund til at tvivle på skulle være rigtig – også selvom det kun er 5 pct.

Valgene i 1940'erne er spændende, fordi den model, præses har udviklet, i en række tilfælde kommer frem til skøn, der umiddelbart giver god mening – som intuitivt virker rigtige, fordi de svarer til de forestillinger, de fleste af os har gjort os om de pågældende valg, hvad enten vi selv kan huske dem, eller vi »kun« har læst om dem.

Der bliver bare et eneste – men afgørende – spørgsmål tilbage: Er det rigtigt, det mønster, der kommer frem her? Giver det en korrekt beskrivelse af de bevægelser, der foregik i vælgerkorpset ved disse valg? Eller er der tale om resultater, der først og fremmest tages for gode varer, fordi de stemmer overens med *common sense*-forklaringer, med hvad »man« altid har troet, der skete ved disse valg ud fra almindelige, mere dagligdags måder at læse valgtal på, uden hensyntagen til problemet med netto- og bruttobevægelserne og uden hensyntagen til den økologiske fejlslutning?

Og når resultaterne virker tilforladelige, så er der nok en tilbøjelighed til at lægge mere i dem, end de kan bære – at se dem både som endelige svar og som en form for validering af modellen. Men de grundlæggende problemer er jo ikke løst, og det er stadig sådan, at mange af de konstaterede overgange ligger i samme ende af by-land-dimensionen.

Jeg vil godt gå videre med at bede både præses og tilhørerne tænke på valget i 1929. Det var jo det valg, hvor Christmas Møller tabte – eller smed – terrinen på gulvet, hvor det spinkle borgerlige samarbejde mellem Venstre og konservative bristede, og hvor der efter valget blev dannet en socialdemokratisk-radikal regering.

Hvorledes mon de konservatives stemmeudveksling med de andre partier var ved dette valg? De konservative gik tilbage – det er kendt nok – men jeg vil foreslå, at alle hver for sig prøver at opstille en hypotese om, hvad de vælgere, der havde stemt konservativt i 1926, mon gjorde i 1929? Vi ved, at der var en markant konservativ tilbagegang, som traditionelt er blevet forbundet med vælgernes utilfredshed med bruddet på det borgerlige samarbejde, valgdeltagelsen steg, Socialdemokratiet gik frem, og det samme gjorde Venstre i stemmetal, medens det procentuelt var stabilt på grund af stigningen i valgdeltagelsen. Uden at vi skal give

os til at diskutere vore forskellige hypoteser nærmere, så er det vist indlysende, at der er en række mulige svar på det rejste spørgsmål.

Det svar, præses' model giver, står i tabel 3D på side 148. Her fremgår det, at der var godt 79 pct., der blev ved partiet i en vanskelig stund, medens små 10 pct. skiftede over til Socialdemokratiet, og 8 pct. blev hjemme på sofaen. Mindre end 2 pct. stemte på Venstre. Jeg har valgt dette eksempel, fordi det hidtil har været en almindelig opfattelse, at mange utilfredse konservative ved denne lejlighed stemte på Venstre – men det viser modellen altså ikke. Den giver ikke det svar, som kyndige iagttagere og historikere har sagt, at vi skulle vente.

For lidt siden, da vi fik de forventede svar omkring valgene i 1940'erne, kunne det ses som en støtte til modellen. Men hvad nu?

Vi kan ikke vide – og får aldrig at vide – om modellen har givet os ny og væsentlig indsigt i forhold omkring 1929-valget, ingen tidligere har gennemskuet, eller om vi bare er løbet ind i et valg, hvor den giver dårlige estimater. Og her er det værd at hæfte sig ved, at de to partier – Venstre og konservative – placerer sig et stykke fra hinanden på den vigtige by-land-dimension, som præses jo tidligere har peget på kunne give for små estimater for overgangene mellem partier i hver sin ende!

Nu vi er ved 1929-valget, kan jeg ikke dy mig for at nævne kommunisterne. Hvis vi stadig holder os til tabel 3D her på side 148, så viser den, at præses' model fører ham til at hævde, at der kun var 8 pct. af dem, der havde stemt kommunistiske i 1926, der gjorde det igen i 1929. DKP var netop i denne periode præget af indre fraktionskampe og personopgør, men at det skulle have været så meget, at mere end 90 pct. af partiets vælgere forlod partiet fra et valg til det næste, har jeg svært ved at tro på. Hvis det er rigtigt, er der vel nærmest tale om en verdensrekord i vælgerustabilitet, som hører hjemme i Guinness' rekordbog!

Men på den anden side, så har den nyeste og mest seriøse behandling af DKPs forhold i denne periode (Jacobsen, 1987) også vist, at man i de enkelte lokalorganisationer af DKP var overbevist om, at der havde været en stor overgang til Socialdemokratiet ved netop dette valg – og det fanger modellen faktisk op, i tallet lige ved siden af. Om det så netop er 57,5 pct., vil jeg tvivle ikke så lidt på, men der er i hvert fald en bemærkelsesværdig overensstemmelse med nogle indberetninger til DKPs centralledelse, som jeg ikke tror, at hverken præses eller hans model har haft bare skygge af kendskab til på forhånd.

Men det kan jo stadigvæk sagtens være sådan, at en del af forklaringen på de høje værdier mellem de konservative og Socialdemokratiet og mellem kommunister og Socialdemokratiet ved valget i 1929 netop er den tidligere omtalte – ja, hvad skal man kalde den – område-bias, bestemt af placeringen på by-land-dimensionen. Der er under alle omstændigheder her efterladt et uløst problem, som i hvert fald er vigtigt, hvis man vil slutte til virkeligheden!

Lad mig dernæst springe frem til valget i 1960. Det var jo valget efter trekant-regeringen, det valg, hvor SF stillede op for første gang, og det var valget efter at Det radikale Venstre – i naturlig konsekvens af regeringsdeltagelsen – havde været deltager i et forsvarsforlig med de tre andre gamle partier. Hvad gjorde de efter sigende mange skuffede radikale vælgere mon i 1960?

Igen vil jeg bede alle om for sig selv at opstille en hypotese, der kan forklare den radikale tilbagegang ved det første valg efter forsvarsforliget – oven i købet samtidig med SFs valgsejr. Samtiden – og den senere radikale historieskrivning (Larsen (red.), 1980: 34ff; se også Westergård Andersen, 1982: 220) – er ikke i tvivl om, at en ikke ubetydelig overgang til SF var en væsentlig del af forklaringen på de radikales tilbagegang.

Præsens' skøn findes i tabel 14D på side 170. Ifølge den var der kun 0,9 pct. af de radikales 1957-vælgere, der skiftede til SF. Til gengæld gik omkring 5 pct. til Socialdemokratiet og lige så mange til Venstre, der begge var med i forsvarsforliget. Der var i øvrigt flere end normalt af de radikale fra 1957, der ikke stemte – og det kan man jo godt give en substantiel fortolkning.

Også dette eksempel tror jeg i en nøddeskal klart illustrerer min pointe: præsens har ikke – ved siden af sin model – forsynet os med et redskab, der kan bruges til at afgøre, hvornår vi kan tro på – og derfor kan bruge – hans resultater. Vi har kun vore egne *common sense*-overvejelser, som ikke er meget værd som videnskabeligt kriterium, og så samtidens journalistiske og usystematiske iagttagelser, eventuelt formidlet gennem en eller anden historikers briller. Og som mine forskellige eksempler viser, så er der nok en tilbøjelighed til, at man gerne accepterer de resultater, der svarer til egne tidligere opfattelser – måske endda drager den konklusion, at præsens' model har kunnet tackle hidtil uløselige logiske problemer. De resultater, der er overraskende – for eksempel, at der *ikke* var nogle af de radikales 1957-vælgere, der gik til SF i 1960 – kan man derimod risikere bliver taget til indtægt for, at modellen har vist os noget nyt om virkeligheden, som ingen tidligere havde kunnet få øje på. Jeg bliver nødt til at konkludere, at der er mindst én anden mulighed, hvis vi skal holde os til logikkens slutningsregler.

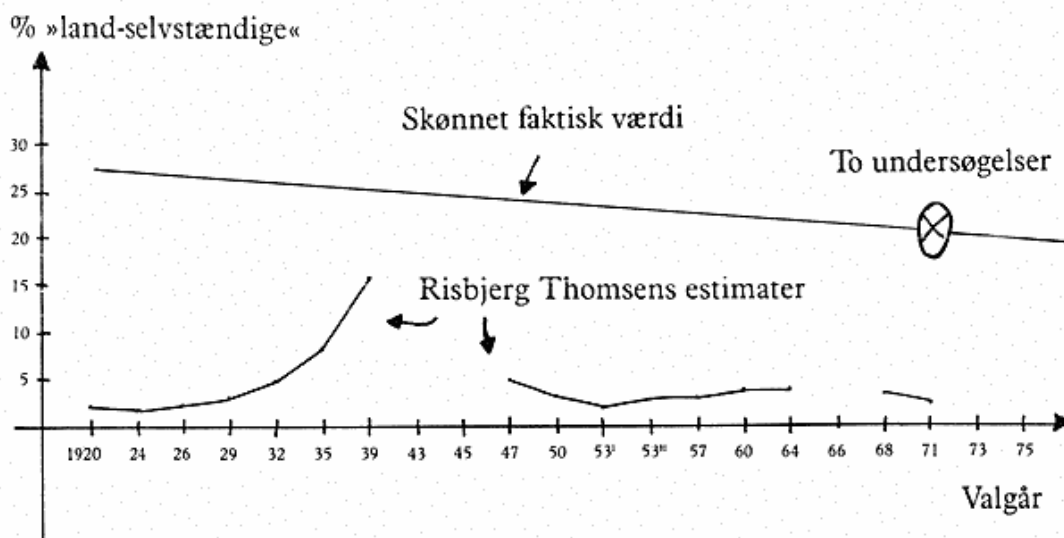
Specielt om Slesvigsk Parti

Jeg har ovenfor peget på en interessant estimation af Slesvigsk Partis 1939-vælgeres adfærd i 1943. Det gjorde jeg, fordi præsens selv på side 81 peger på et andet bemærkelsesværdigt resultat, nemlig at modellen for 1973-valget viser, at 91 pct. af Slesvigsk Partis 1971-vælgere ved denne lejlighed, hvor Jes Schmidt stillede op i spidsen for CDs liste i Sønderjylland, stemte på CD. Tallet ses på side 180, i tabel 19D. Det er et imponerende resultat, der yderligere underbygges af, at der ikke var ret mange, der blev sofavælgere – også et skøn, der i den givne situation nemt kan argumenteres for *kunne* være rigtigt.

Modellen kan altså tilsyneladende uden vanskelighed håndtere små partier, og også partier, der er så specielle som Slesvigsk Parti – blandt andet ved at være snævert bundet til en bestemt region. Det kan derfor være interessant at se nærmere på, hvordan modellen håndterer koblingen mellem sociale klasser og et sådant parti, altså den anden type skøn, der kan beregnes ved hjælp af præsens' model. Jeg har gjort det, at jeg har set på Slesvigsk Parti for hele perioden fra 1920 til 1971, hvorefter partiet som nævnt ikke længere stillede op, i hvert fald ikke selvstændigt. Og for at have et håndgribeligt udgangspunkt har jeg set på, hvor mange af Slesvigsk Partis vælgere, der var selvstændige inden for landbrug mm., altså det, der i A-tabellerne i appendiks 3 hedder »land-selvstændige«.

Af hensyn til overskueligheden har jeg sat det op på en tidsakse, således at alle nemt kan følge udviklingen fra 1920 til 1971. Figur 1 viser, at Slesvigsk Partis andel af bønder mm. siden 1920 har ligget under 5 pct., bortset fra slutningen af 1930'erne. Her ses en brat stigning, hvor krisen i landbruget måske kan fungere som en delforklaring på stigningen til et niveau i 1939 på ca. 15 pct. At virkningen i så fald først kan komme flere år efter årsagen, skal jeg lade ligge.

Figur 1. Forskellige skøn over andelen af selvstændige i landbrug mm. i Slesvigsk Parti, jfr. teksten.

Jeg har trukket dette eksempel – som naturligvis kun er en beskedent parallel til kurverne i de fire figurer på side 98-100 – frem for at få lejlighed til at fortælle præsens og andre interesserede, at der foreligger et eminent materiale til at checke denne kurve i den ene ende – nemlig i 1971 og årene derefter.

Sagen er, at der på dette tidspunkt blev foretaget to helt uafhængige undersøgelser af det tyske mindretal i Sønderjylland, der giver et materiale, der meget nemt kunne have været brugt i den valideringsdiskussion, jeg efterlyste tidligere. Der foreligger altså på dette punkt individuelle oplysninger om den sociale struktur i det tyske mindretal og blandt Slesvigsk Partis vælgere. Det drejer sig for det første om en undersøgelse, som professor Kai Detlev Sievers gennemførte sammen med nogle medarbejdere ved Kiels Universitet (Sievers, Hrsg., 1975), og det drejer sig for det andet om en undersøgelse, som Johan Peter Noack, Ole Tønsgaard og jeg selv gennemførte (se for eksempel Elklit, Noack og Tønsgaard, 1978). Hertil kommer, at yderligere to undersøgelser fra senere i 1970'erne, også på individniveau, bekræfter vore resultater (Toft, 1982; Zeh, 1982).

Disse fire undersøgelser viser – med ret beskedne variationer – at andelen af selvstændige i landbrug inden for denne gruppe omkring 1971 lå på op imod 20 pct., altså 8 gange så meget, som præsens er kommet til! Alle med bare et beske-

dent kendskab til forholdene i Sønderjylland ved også, at denne andel har været faldende over tid, og at mindretallet selv i perioder har opfattet sig som en form for »bonderepublik«.

Jeg har derfor også i figur 1 indtegnet en kurve, der viser, hvad den faktiske andel af bønder må antages at have været i Slesvigsk Partis vælgerkorps helt siden 1920, med udgangspunkt i forholdene 1971 og senere i 1970'erne, således som de kendes fra de fire undersøgelser.

Afstanden i figuren mellem præses' estimater og den øverste kurve er markant; den rejser derfor væsentlige spørgsmål, dels vedrørende afhandlingens valideringsovervejelser, dels med hensyn til, hvad forklaringen på modellens helt åbenbare fejlskøn mon kan være i denne situation, når der tilsyneladende ikke har været problemer med hensyn til vandringerne fra Slesvigsk Parti til andre partier eller til sofavælgernes rækker?

Og for at vende tilbage til min hovedpointe: Når der åbenbart er et problem her, hvordan kan man så som eventuel bruger af de to appendikser vide, hvornår de øvrige estimater er rigtige?

Afslutning

Jeg vil godt til afslutning nævne de ting, jeg har trukket frem, og som jeg mener skal med i bedømmelsen af det arbejde, der ligger foran os.

1. Den økologiske fejlslutning eksisterer fortsat som logisk og analytisk problem, men vi har antageligt med den model, præses har udviklet, fået et bedre redskab end tidligere til at *forsøge* at smyge os uden om problemet.
2. Præses har ikke inddraget al den relevante danske litteratur i sin diskussion; det er en skam, da det kunne have udvidet perspektivet i drøftelserne.
3. Valideringsforsøgene lider under, at der er taget udgangspunkt i forholdene omkring valget i 1973, som var atypisk. Om det er en selvstændig kvalitet i netop denne sammenhæng, er der ikke taget stilling til i bogen. Det er dog nok mere diskutabelt, at i hvert fald én af de benyttede undersøgelser ikke er særligt god. Derfor bliver nogle af de ræsonnementer, præses kommer med, tilsvarende mindre overbevisende.
4. Der burde have været inddraget undersøgelser også fra andre valg. Sådanne foreligger, og brugen af dem ville have øget kvaliteten af valideringsdiskussionen væsentligt. Måske havde det været en fordel, hvis projektet i første omgang havde koncentreret sig om tiden efter valget i 1968.
5. De særlige problemer omkring Slesvigsk Parti viser, at der i hvert fald på nogle områder fortsat er problemer. Og dette vedrører ikke forholdene omkring et enkelt valg, men hele perioden fra 1920 til 1971.
6. Det problem, at modellen har, hvad jeg har kaldt område-bias, er nok erkendt af præses, men ikke løst. At bruge det som begrundelse for at foretrække nettobevægelserne som udtryk for vælgervandringerne er ikke nogen god idé – det er fortsat bruttobevægelserne, der må påkalde sig størst interesse.
7. Disse seks punkter må efter min mening indgå i vurderingen af det arbejde, præses har lagt frem til forsvar for doktorgraden i statskundskab. Efter min op-

fattelse ligger den primære værdi i arbejdet først og fremmest i udviklingen af den matematisk-statistiske model og gennemførelsen af det spændende projekt. Det er denne indsats – og i mindre omfang valideringsdiskussionen og de substantielle resultaters karakter af evige sandheder – der under alle omstændigheder gør det indlysende rigtigt, at det belønnes med doktorgraden i statskundskab.

Litteratur

- Borre, Ole, Hans Jørgen Nielsen, Steen Sauerberg og Torben Worre (1976). *Vælgere i 70'erne. Resultater fra interviewundersøgelser ved folketingsvalgene i 1971, 1973 og 1975*, København: Akademisk Forlag.
- Borre, Ole & Jan Stehouwer (1968). *Partistyrke og social struktur, 1960*, Århus: Akademisk Boghandel.
- Elklit, Jørgen, Johan-Peter Noack og Ole Tonsgaard (1978). *Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig. Resultater fra en interviewundersøgelse*, Acta Jutlandica XLIX, Århus: Det lærde Selskab.
- Jacobsen, Kurt (1987). *Moskva som medspiller. DKP's gennembrud og Aksel Larsens vej til Folketinget*, København: Forlaget Tiden.
- Kristensen, Ole P. (1975). *Noget om niveaufejlslutning*, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Larsen, Helge (red.) (1980). *Det Radikale Venstre i medvind og modvind. 1955-1980*, København: Tidens Tankers Forlag.
- Lassen, Aksel (1967). *Vælgere på vandring. Nordiske valg 1947-66*. Århus: Universitetsforlaget i Aarhus.
- Lewin, Leif, Bo Jansson & Dag Sörbom (1972). *The Swedish Electorate 1887-1968*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Noack, Johan-Peter (1981). »Aktuelle vælgerundersøgelser i historisk belysning. Tre bøger om danske valg 1960-75«, *Historie*, XIII, 4, pp. 251-284.
- Rasmussen, Erik (1965). *Det politiske system. En oversigt til brug for historiestuderende*, 1-2, Århus: Institut for Statskundskab.
- Robinson, W.S. (1950). »Ecological Correlations and the Behavior of Individuals«, *American Sociological Review*, Vol. 15, pp. 351-357.
- Redder, Karl W., Karen Siune & Ole Tonsgaard (1970). *Introduktion til sociologisk metode*, København: Munksgaard.
- Sievers, Kai Detlev (Hrsg.) (1975). *Beiträge zur Frage der ethnischen Identifikation des Bundes Deutscher Nordschleswiger*. Schriftenreihe der Akademie Sankelmark.
- Thomsen, Søren Risbjerg (1987). *Danish Elections 1920-79. A Logit Approach to Ecological Analysis and Inference*, Århus: Forlaget Politica.
- Toft, Gösta (1982). *Die bäuerliche Struktur der deutschen Volksgruppe in Nordschleswig*, Flensburg: Institut für Regionale Forschung und Information.
- Westergård Andersen, Harald (1982). *Dansk politik i går og i dag. Fra 30'ernes økonomiske krise til stagnationen i 80'erne*, 3. udgave, København: Fremad.
- Zeh, Jürgen (1982). *Die deutsche Sprachgemeinschaft in Nordschleswig. Ein soziales Gebilde im Wandel*, Bonner Beiträge zur Sociologie Bd. 19, Stuttgart: Enke.

fattelse ligger den primære værdi i arbejdet først og fremmest i udviklingen af den matematisk-statistiske model og gennemførelsen af det spændende projekt. Det er denne indsats – og i mindre omfang valideringsdiskussionen og de substantielle resultaters karakter af evige sandheder – der under alle omstændigheder gør det indlysende rigtigt, at det belønnes med doktorgraden i statskundskab.

Litteratur

- Borre, Ole, Hans Jørgen Nielsen, Steen Sauerberg og Torben Worre (1976). *Vælgere i 70'erne. Resultater fra interviewundersøgelser ved folketingsvalgene i 1971, 1973 og 1975*, København: Akademisk Forlag.
- Borre, Ole & Jan Stehouwer (1968). *Partistyrke og social struktur, 1960*, Århus: Akademisk Boghandel.
- Elklit, Jørgen, Johan-Peter Noack og Ole Tonsgaard (1978). *Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig. Resultater fra en interviewundersøgelse*, Acta Jutlandica XLIX, Århus: Det lærde Selskab.
- Jacobsen, Kurt (1987). *Moskva som medspiller. DKP's gennembrud og Aksel Larsens vej til Folketinget*, København: Forlaget Tiden.
- Kristensen, Ole P. (1975). *Noget om niveaufejlslutning*, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Larsen, Helge (red.) (1980). *Det Radikale Venstre i medvind og modvind. 1955-1980*, København: Tidens Tankers Forlag.
- Lassen, Aksel (1967). *Vælgere på vandring. Nordiske valg 1947-66*. Århus: Universitetsforlaget i Aarhus.
- Lewin, Leif, Bo Jansson & Dag Sörbom (1972). *The Swedish Electorate 1887-1968*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Noack, Johan-Peter (1981). »Aktuelle vælgerundersøgelser i historisk belysning. Tre bøger om danske valg 1960-75«, *Historie*, XIII, 4, pp. 251-284.
- Rasmussen, Erik (1965). *Det politiske system. En oversigt til brug for historiestuderende*, 1-2, Århus: Institut for Statskundskab.
- Robinson, W.S. (1950). »Ecological Correlations and the Behavior of Individuals«, *American Sociological Review*, Vol. 15, pp. 351-357.
- Redder, Karl W., Karen Siune & Ole Tonsgaard (1970). *Introduktion til sociologisk metode*, København: Munksgaard.
- Sievers, Kai Detlev (Hrsg.) (1975). *Beiträge zur Frage der ethnischen Identifikation des Bundes Deutscher Nordschleswiger*. Schriftenreihe der Akademie Sankelmark.
- Thomsen, Søren Risbjerg (1987). *Danish Elections 1920-79. A Logit Approach to Ecological Analysis and Inference*, Århus: Forlaget Politica.
- Toft, Gösta (1982). *Die bäuerliche Struktur der deutschen Volksgruppe in Nordschleswig*, Flensburg: Institut für Regionale Forschung und Information.
- Westergård Andersen, Harald (1982). *Dansk politik i går og i dag. Fra 30'ernes økonomiske krise til stagnationen i 80'erne*, 3. udgave, København: Fremad.
- Zeh, Jürgen (1982). *Die deutsche Sprachgemeinschaft in Nordschleswig. Ein soziales Gebilde im Wandel*, Bonner Beiträge zur Sociologie Bd. 19, Stuttgart: Enke.